

STRUKTURALNA ANTROPOLOGIJA DANAS

**Tematski zbornik
U čast Kloda Levi-Strosa**

**Uredila
Dr Dragana Antonijević**

**Beograd
2009**

Reč urednice

Tematski zbornik *Strukturalna antropologija danas* nastao je kao rezultat dodatnog, teorijskog i metodološkog promišljanja i analitičkog produbljivanja onih ideja, stavova i koncepata koji su se mogli čuti u usmeno izloženim referatima na međunarodnom naučnom skupu *Strukturalna antropologija danas: U čast Kloda Levi-Strosa*, održanom u novembru 2008. godine, povodom stogodišnjice rođenja ovog velikog naučnika i mislioca XX veka.

Skup je organizovalo Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, uz finansijsku i drugu pomoć Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Srbije, Francuskog kulturnog centra u Beogradu i Filozofskog fakulteta u Beogradu, kojima se ovom prilikom zahvaljujem.

Posebno se zahvaljujem kolegi dr Danijelu Sinaniju na velikodušnoj pomoći i nesebičnom zalaganju u organizaciji ovog skupa, kao i prof. dr Nikoli Pavkoviću koji je održao uvodnu reč na skupu.

Čitalac, dakle, pred sobom ima potpuno novu knjigu, dvanaest radova koji osvetljavaju i preispituju va-

žnost i značaj strukturalne paradigme, promovisane sredinom XX veka najpre u lingvistici i antropologiji, da bi potom našla svoju primenu i u drugim humanističkim i društvenim naukama, dajući značajne analitičke rezultate.

Namera autora radova u ovom tematskom zborniku bila je da sagledaju, iz novih uglova, neke od aspekata naučnog i društvenog rada Kloda Levi-Strosa, da razmotre validnost teorijskih i metodoloških koncepata strukturalne antropološke analize iz današnje naučne perspektive, da razmotre karakteristike savremene recepcije uz objašnjenje valjanosti kritičkih poststrukturalističkih argumenata, te da ukažu na značaj i uticaj koji je strukturalna antropologija imala za modernizaciju srpske etnologije i kulturne antropologije.

Da se o ovoj teorijski značajnoj naučnoj paradigmi ima itekako šta kreativno reći, kritički promisliti ili je upotrebiti u analizama, pokazuje tematski zbornik *Strukturalna antropologija danas* koji je pred čitaocima i njihovom pažljivom, čitanju i sudu.

U Beogradu, 2009. godine

dr Dragana Antonijević

Gordana Gorunović

Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
ggorun@nadlanu.com

Gerc vs. Levi-Stros: latentne strukturalne pretpostavke u Gercovom kulturalizmu?*

Apstrakt: Klod Levi-Stros, strukturalista, i Kliford Gerc, kulturalista, nesumnjivo spadaju među najuticajnije antropologe prošlog veka, čiji su dela utisnula trajan pečat antropološkoj teoriji i metodi, kao i društveno-naučnom mišljenju. Kulturalizam i strukturalizam obično se posmatraju kao različite i suprotstavljene paradigme. Moja namera je da rezimiram Gercov odnos prema Levi-Strosovom strukturalizmu i strategiji u antropološkom pisanju, da povučem neke paralele između njih i, da pored bitnih razlika u njihovim opštim pristupima, problematici i naglasku, ukažem na postojanje izvesnih sličnosti u njihovoj teorizaciji i interpretaciji kulture.

Ključne reči: Kliford Gerc, Klod Levi-Stros, kulturalizam, strukturalizam, strukturalna analiza, interpretativna analiza, ljudska priroda, kulturna raznovrsnost, antropološko pisanje

* Tekst je prilog sa projekta br. 147035 koji u celosti finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

Reč je o dvojici *autora*, u fukoovskom smislu reči, koji zasigurno spadaju među najuticajnije ličnosti u sociokulturnoj antropologiji, društvenim proučavanjima i na interdisciplinarnoj sceni 20. veka. Klod Levi-Stros je postao "intelektualni junak", kako ga je nazvala Suzan Zontag (Susan Sontag), u periodu dominacije strukturalizma sredinom 20. veka i tokom 1960-ih; Kliford Gerc "ikona i ambasador" antropologije u drugoj polovini 20 veka. Obojica su osnivači diskursa: zasnovali su ne samo posebne teorijske pristupe i metode – strukturalnu, odnosno interpretativnu analizu i izgradili distinktivne stilove u antropološkom pisanju, već su svojim autoritetom i delima inspirisali paradigme i šire intelektualne pokrete, a strukturalizam i kulturni interpretativizam su mnogo više od prolaznih epizoda ili "pomodnih kultura" u istoriji društveno-naučnog mišljenja. Moja namera je da povučem neke paralele i da ukažem na neke sličnosti između njih, pored svih razlika koje su transparentnije u njihovim epistemološkim diskursima, teorijskom pristupu i metodi, kao i samom etnografskom i antropološkom pisanju.

Prva sličnost koju uočavamo u intelektualnim biografijama ovih antropoloških *autora* i majstora etnografskog pisanja jeste intelektualni bekgraund, filozofsko obrazovanje pre stupanja u antropologiju i inicijacije u etnografski terenski rad. Levi-Stros je studirao filozofiju i pravo na Sorboni i diplomirao na temi "Filozofski postulati teorijskog materijalizma" (rad o Marksu "viđenom iz filozofskog ugla"). Nakon toga, predavao je sociologiju na Univerzitetu u Sao Paulu, "bio

osvojen" američkom kulturnom antropologijom Boasa i Lovija i započeo predratna etnografska istraživanja u Mato Grosu, napisao rane radove i proveo Drugi svetski rat u emigraciji u SAD. Tamo je sreo Romana Jakobsona i pisao svoju doktorsku disertaciju koju je po povratku u domovinu odbranio na Sorboni 1948.

Gercov bekgraund je humanistički, studirao je književnost na Koledžu Antioh u nameri da postane pisac, da bi diplomirao na filozofskoj temi koja je, po njegovim rečima, trebalo da "venča Frojda i Spinozu", a od celokupne antropologije poznavao je eventualno *Obra-sce kulture* Rut Benedikt.¹ Nakon toga je doktorske studije proveo na Harvardu, na Soc-rel odelu, sproveo prvo terensko istraživanje na Javi i doktorirao na religiji 1956.

Levi-Strosov izbor antropologije kao empirijske nauke i profesije bio je i rezultat njegovog otpora prema određenoj filozofiji, fenomenologiji i egzistencijalizmu, u kojima je video nova izdanja metafizike ili bar dva metoda njene rehabilitacije.² Gerc je osećao sličan otpor prema pozitivizmu i motivaciju za istraživanjem na terenu, kao što je i sam rekao evocirajući Vitgenštajnov filozofski aforizam – "nazad na čvrsto tle, povratak činjenicama". Relativno rano odustao je od filozofije i

¹ Clifford Geertz, *After the Fact: Two Countries, Four Decades, One Anthropologist*, Cambridge, Massachusetts, London, Harvard University Press, 1995, 101.

² Klod Levi-Stros, *Tužni tropi*, Zepter Book World, Beograd 1999, 40-41.

književnosti kao poziva, ali ne i od njihovih inspirativnih pouka. Studije na Harvardu bile su u znaku da sad "počinje Nauka", da parafraziram njegov aforistično-anegdotski stil pripovedanja. Našao je podršku u oksfordskoj filozofiji jezika. Čuveno Rajlovo isterivanje "duha iz mašine" u okviru njegove kritike kartezijanskog dualizma (duh/materija; um/telo) pripremiło je Gerca za "objave" kasnog Ludviga Vitgenštajna nekoliko godina kasnije, jednog od onih koje će nazvati svojim "majstorima".³ Rajl mu je ponudio, kao što će kasnije reći u čuvenom eponimičkom eseju, koncept "podroban opis".⁴

Gerc je težio da svoju misao neposrednije utemelji na "raznovrsnosti sveta" i pojedinostima društvenokulturnog života. Umoran od "klizanja po kantijanskom, hegelijanskom i kartezijanskom ledu", želeo je da izađe u svet među ljude i da se kreće od mesta do mesta, kao što je Levi-Stros, svojevremeno umoran od sholastičke "mentalne gimnastike" i "preznojavanja pod staklenim zvonom" filozofske refleksije na Sorboni, želeo da diše. Susret s antropologijom i etnografski rad doprineli su oslobađanju misli i pisanja u oba slučaja.

³ O približavanju antropologije i filozofije i, posebno, o Vitgenštajnu kao inspiraciji u njegovom antropološkom radu Gerc piše u Predgovoru za *Available Light*, ix-xiv.

⁴ U Geertz, *The Interpretation of Cultures*, New York, Basic Books, 1973. U srpskom prevodu, *Podroban opis: ka interpretativnoj teoriji kulture, Tumačenje kultura I*, Biblioteka XX vek, Beograd 1998, 9-46.

U prvoj fazi Levi-Stros se bavio proučavanjem društvenih infrastruktura, struktura u standardnom području antropološkog rada – srodstvu, da bi se postepeno preorijentisao na analize superstruktura, mita, totemizma i sistema klasifikacija, "nauke konkretnog" poglavito tzv. primitivnih, pretpisanih i tradicionalnih društava. Gerc je započeo sa religijom, tj. kulturom, u složenim civilizovanim društvima "dugog trajanja", koja su se nalazila u procesu postkolonijalne tranzicije posle Drugog svetskog rata (Indonezija, kasnije Maroko). Osim ranih radova iz brazilske faze, Levi-Stros se više nije bavio terenskom etnografijom, dok je Gerc bio "od početka do kraja etnograf i pisac o etnografiji", koji ne radi sa sistemima.⁵

Postoje bitne razlike između njihovih stanovišta i pristupa, neke su toliko oštre i supstancijalne ili se bar često tako poimaju da se gotovo mogu izraziti binarnim opozicijama ili parovima ideal-tipova, iako Gerc nije verovao u čiste tipove, niti u eksplanatornu korisnost opozicija.⁶ To su: socijalna antropologija/kulturna antropo-

⁵ Geertz, Preface, u *Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topics*, Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2000, x.

⁶ Uzgred rečeno, distinkcija između *iskustveno bliskih* i *od iskustva udaljenih* koncepata koju je pozajmio od psihoanalitičara Hajnca Kohuta slična je Levi-Strosvoj distinkciji između *proživljenog* i *zamišljenog* reda. Geertz, *From the Native's Point of View: On the Nature of Anthropological Understanding*, u *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*, Basic Books, Inc., 1983, 55-70.

logija, strukturalizam/kulturalizam, strukturalna analiza/intepretativna analiza, etski/emski pristup ili nomotetski/ideografski, objašnjenje/tumačenje, objektivno/subjektivno, deduktivni model/induktivni model objašnjenja, racionalistički univerzalizam/relativistički partikularizam; sistemska teorija u Levi-Strosovom slučaju, svestan otklon od rada na sistemima, u Gercovom slučaju, što, naravno, ne znači da je Gerc bio sistematično ateoretičan antropolog, teorijski anarhista ili metodološki nihilist.

Racionalistička epistemologija, naglasak na strukturalno-sistemskim aspektima društva i kulture i logički konstrukcionizam vs. hermenutičko-fenomenološki projekat kulturnog prevođenja, društvenog konstrukcionizma i tumačenja sa akcentom na fenomenima i događajima; *objašnjenje* unutrašnje logike sistema na podlozi strukturalnih načela i odnosa vs. *razumevanje* unutrašnjih motivacija fenomena/događaja i *tumačenje* njihovog značenja orijentisano na učesnike (pragmatična teorija značenja).

U genealogiji Levi-Strosovog strukturalizma postoji čvrsta dirkemovsko-mosovska osnova povezana sa dubljom tradicijom francuskog racionalizma i enciklopedizma, kao i kantizmom; u genealogiji Gercovog interpretativizma – veberovsko-parsonsovska osnova i boasijanstvo povezani sa dubljom tradicijom nemačkog istorizma, hermeneutike i fenomenologije, i naposljetku sa hegelijanstvom i herderizmom. Uzor egzaktnosti i metodološke aplikativnosti u antropologiji za Levi-Strosa je uglavnom bila lingvistika, posebno struktu-

ralna fonologija Nikolaja Trubeckog. Njegove analogije potiču iz marksizma, psihoanalize, ekonomije, teorije igara i umetnosti, prvenstveno muzike, ali i nauka o prirodnim objektima, npr. geologije. Strukturalni modeli formalizovani su uglavnom logičko-matematičkim, algebarskim i lingvističko-semiološkim sredstvima.

Gercov najtrajniji antropološki interes bilo je redefinisavanje pojma kultura (1973). Svoj "interpretativni, humanistički pristup" formulisao je u protivstavu prema oblicima funkcionalističkog objektivizma i redukcionizma koji su dominirali u periodu četrdesetih i, osobito, pedesetih godina u antropologiji i drugim društvenim naukama. U evaluaciji tog pristupa, Šeri Ortner je bar dva puta (1984, 1999) naglasila da je njegov glavni doprinos antropologiji, kao i rekonfiguraciji društvene teorije na širem planu bila upravo teorizacija pojma "kultura", a najradikalniji potez u tom kontekstu – definisanje kulture kao javne.⁷ Gerc je formulacijom kulture kao simboličke i javne, do tad neuhvatljivom, rasplinutom, deskriptivnom i heterogenom pojmu kulture dao relativno čvrst fokus i stepen objektivnosti koji pre nije imao. Štaviše, on je smatrao da ovo određenje čini proučavanje kulture "pozitivnom naukom".

Gercov rad u antropologiji je u znaku onoga što je nazivao zamagljivanjem žanrova i, pozajmljujući sam

⁷ Sherry B. Ortner, "Theory in Anthropology since the Sixties", *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 26, No. 1.(Jan., 1984): 126-166, 129; Introduction, u Ortner, ed., *The Fate of "Culture": Geertz and Beyond*, 1999, 1-13, 6.

izraz od Pola Rikera (sintagma "refiguracija stvarnosti"),⁸ "refiguracijom mišljenja u društvenim naukama" usled svesnog približavanja humanističkim naukama i filozofiji, književnim proučavanjima i samoj umetnosti. Odsustvo formalizacije kompenzuju analoški modeli iz teorije igara, književne teorije (tzv. simbolička akcija ili dramatism Keneta Berka), filozofije, itd.

Zajedničko dvojici autora je interesovanje za značenje kao treći poredak, pored realnog i imaginarnog koji su bili glavni predmet klasičnih istraživanja. U predgovoru za "Presno i pečeno" Levi-Stros, npr., kaže kako je težio da transcendiru opoziciju između čulnog i inteligibilnog, postavljajući se od samog početka na nivo znakova. Deleći Veberovo uverenje da je "čovjek životinja zapletena u mreže značenja koje je sâm ispleo", Gerc je kulturu shvatao kao te mreže, a "analizu kulture kao *interpretativnu nauku* u potrazi za značenjem, ne kao eksperimentalnu nauku u potrazi za zakonom."⁹

U ovom semiotičkom kontekstu, glavna razlika između njih je u tome što je Levi-Strosov akcenat na *kognitivnim* kategorijama i aspektima kulture, dok je Gercov naglasak na *etosu* – vrednosnim, etičkim, estetskim i afektivnim aspektima značenja društvenih fenomena.

⁸ Sintagma se odnosi prevashodno na temporalno preoblikovanje stvarnosti u istorijskoj naraciji. Više o ovom konceptu u Rikerovoj teoriji istine u László Tengelyi, "Redescription and Refiguration of Reality", *Research in Phenomenology*, Vol. 37, No. 2 (2007): 160-174.

⁹ Gerc, Podroban opis: ka interpretativnoj teoriji kulture, 11.

Zajednička im je i sinhronijska perspektiva u analizi, koja u slučaju Levi-Strosa može biti viđena kao izraz otpora prema kontigentnosti događaja u odnosu na strukturalni poredak i pravilnost, i, konsekventno tome, prema istorizmu; dok u Gercovom slučaju, ne postoji načelan otpor prema delovanju istorije niti primeni kulturnoistorijske perspektive (o čemu svedoče njegova proučavanja privredne istorije, urbanizma, etniciteta, religije i rituala, politike i države). Signifikantno je da su oba tipa pristupa, strukturalni i interpretativni, podvrgnuta kritikama sa sličnim ili istim glavnim prigovorima na račun "idealizma", atemporalnosti perspektive, statičnosti, formalizma i hermetizma analize, nemogućnosti da se objasni društveno-kulturna promena, itd.

Levi-Stros je težio da antropologiju praktikuje kao objektivnu i strogu društvenu nauku koja teži totalizaciji i univerzalnom znanju (o tome svedoči i njegova trofazna koncepcija socijalne antropologije kao globalne društvene nauke o čoveku u društvu i kulturi); u tom pogledu on je verovatno bliži britanskoj nego američkoj tradiciji discipline. Gerc je kulturnu antropologiju shvatao i praktikovao kao relativističku društvenu i humanističku komparativnu nauku o drugima, fundiranu u terenskom radu i etnografiji kao partikularnom, lokalnom znanju.

Njihovi individualni eksplanatorni stilovi mogli bi se lapidarno označiti kao teorijska strogost i analitička elegancija nasuprot neformalnom pristupu teoriji i interpretativnoj virtuoznosti, ali postoje i bitna zajednička

svojstva – sklonost ka estetizmu i metafori, lucidnost, intertekstualnost, simbolički konstruktivizam; ukratko, kombinacija erudicije, analitičke veštine, artističkog senzibiliteta i shvatanja antropologije kao autentične vokacije. Ovi autori potvrđuju na delu da bavljenje naukom zaista može biti umetnost, umeće da se vidi "nebo u zrnu peska",¹⁰ prirodna istorija u spiralnoj šari jednog amonita i muzika sfera u kodu mita. U oba slučaja, "estetska radoznalost omogućuje da se neposredno pristupi saznavanju."¹¹

Šta su Gerc i američki antropolozi mislili o Levi-Strosovom strukturalizmu?

U 1960-im strukturalizam koji je Levi-Stros oblikovao bio je jedina nova i relativno dobro elaborirana paradigma u antropologiji, a, po nekim mišljenjima, i jedina originalna društveno-naučna paradigma u 20. veku. Šeri Ortner, međutim, tvrdi da strukturalizam nikada nije bio osobito popularan među američkim antropolozima. To, naravno, ne znači da nije bilo interesovanja za Levi-Strosov rad, niti ozbiljnih pokušaja da se njegov strukturalizam shvati. O tome svedoči Gerc iz učesničke perspektive u intervjuu Ričardu Hendleru, bar kad je

¹⁰ Gerc, Uticaj pojma kulture na pojam čoveka, u *Tumačenje kultura*, 1, 62.

¹¹ Levi-Stros, *Tužni tropi*, 40.

reč o raspoloženju na Harvardu i kasnije u Čikagu. Jedan od prvih u Gercovom okruženju koji je lično upoznao Levi-Strosa i njegov rad tokom rata bio je Klakon; posle rata Šnajder i Homans bili su "veoma zainteresovani za njega" i napisali knjigu *Marriage, Authority, and Final Causes: A Study of Unilateral Cross-Cousin Marriage* (1955), koja je dovela do čuvene rasprave sa Rodnijem Nidamom.¹² No, iako su skoro svi čitali Levi-Strosa, Gerc nije mogao da se seti "nijednog jakog 'levi-strosovca' na Čikagu u to vreme. Kasnije, došao je Nur Jalman i on je bio zainteresovan za Levi-Strosa i Dimona."

O svom prvom susretu sa Levi-Strosom u Čikagu Gerc je rekao:

Levi-Stros je dobio počasnu diplomu baš pre nego što sam napustio Čikago. Bio sam delegiran da napišem obrazloženje. Čekao sam ga na aerodromu s Fredom [Eganom – prim. G. G.]. (...) Seli smo i dugo vremena razgovarali. Ja sam u to vreme upravo bio napisao 'Cerebralnog divljaka' (Gertz, 1967), i bio sam prilično nervozan jer, u celini, to nije bio pohvalan članak. On je bio veoma srdačan. (...) Onda je na samom kraju našeg tročasovnog razgovora, rekao: 'Pročitao sam Vaš rad u *Inkaunteru*.' A ja sam rekao nešto kao:

¹² Vidi Rodney Needham, *Structure and Sentiment*, University of Chicago Press, Chicago 1962, i Levi-Strosovu kritiku Nidemove interpretacije njegovih stavova o preferencijalnom i preskriptivnom braku u Levi-Strauss, Preface to the Second Edition, *The Elementary Structures of Kinship*, Beacon Press, Boston 1969, xxx-xliii.

'Da?' I on je rekao: 'Veoma zanimljivo – pomalo opako, ali zanimljivo', i ostavio se teme. Dakle, bio je veoma fin.¹³

Rezultat uticaja Levi-Strosovog strukturalizma u slučaju simboličkog antropologa Dejvida Šnajdera verovatno najviše odgovara onome što Miloš Milenković naziva "paralelnim strukturalizmom". Američka kulturna antropologija je, ako se izuzmu gore pomenuti autori, upoznala i delimično prihvatila evropski, tj. francuski strukturalizam na talasu poststrukturalizma ili, tačnije, oba *simultano*.¹⁴ Ključni događaj u tom procesu bio je interdisciplinarni simpozijum "Jezici kritike i nauke o čoveku", održan na Univerzitetu Džonz Hopkins u Baltimoru 1966, koji je okupio preko stotinu humanističkih i društvenih naučnika iz SAD i još osam zemalja. Bio je zamišljen kao dijalog između evropskih i američkih naučnika o fenomenu strukturalizma; pod ovim opštim nazivnikom podrazumevao se "pluralizam postojećih modaliteta diskursa".¹⁵ Međutim, kao što su kasnije morali da konstatuju sami priređivači naknadno objavljenog zbornika (1971), simpozijum je pružio dokaze da se mome-

¹³ Ričard Hendler, "Intervju sa Klifordom Gercom", u A. Bošković, (prir.), *Kultura*, br. 118/119 (2007): 154-182, 170.

¹⁴ Miloš Milenković, *Istorija postmoderne antropologije: Teorija etnografije*, Beograd, Srpski genealoški centar, 2007, 82-83, 85.

¹⁵ Ričard Meksi i Eudenio Donato (prir.), *Strukturalistička kontroverza: Jezici kritike i nauke o čoveku*, Prosveta, Beograd 1988, 11.

nat "teorijske dekonstrukcije" približio; Fuko, Derida i Lakan distancirali su se od samog termina, dok je Rolan Bart tekstem o smrti autora (1968) najavio buduću dominaciju poststrukturalističkih preokupacija.

Tokom šezdesetih američki materijalisti, u prvom redu kulturni ekolozi smatrali su levi-strosovski strukturalizam varijantom simboličke antropologije, verovatno zbog njegovog fokusiranja na one domene koje su simbolički antropolozi "prisvojili", kao što su mit, ritual, etikecija, itd. Međutim, kao što Ortner ističe, njegove fundamentalne pretpostavke razlikuju se od pretpostavki simboličkih antropologa (sa izuzetkom šnajderovaca). Razlozi za to su, ukratko, ovi:

1. Levi-Strosov čisto kognitivni naglasak na pojmu značenja, za razliku od interesovanja Amerikanaca za etos i vrednosti;

2. Levi-Strosov naglasak na arbitrarnosti značenja (značenje se uspostavlja na osnovu suprotnosti; ništa ne poseduje značenje po sebi); dok je naglasak Amerikanaca na relacijima između *oblika* simboličkih konstrukta i *sadržaja* za koje su oni sredstva (u napomeni Ortner pojašnjava: Amerikanci, takođe, prihvataju doktrinu o proizvoljnosti simbola, ali insistiraju na tome da izbor određene simboličke forme između nekoliko mogućih i podjednako arbitrarnih simbola za istu koncepciju ne samo da nije arbitran, već ima značajne implikacije koje se moraju istražiti);

3. eksplicitno apstraktan lokus struktura, odvojen od akcija i namera učesnika, u suprotnosti prema konzi-

stentnom, premda raznoliko definisanom fokusu na učesniku (Šnajder je, ponovo, delimično izuzetak od ovog).¹⁶

Ortner zaključuje da zbog svega navedenog strukturalizam nije bio naročito prihvaćen među američkim simboličkim antropolozima kao što može izgledati na prvi pogled. Džems Bun je, doduše, nastojao da Levi-Strosov rad približi Amerikancima i da pomiri Levi-Strosa i Šnajdera, na jednoj strani, i Gerca, na drugoj,¹⁷ ali je krajnji rezultat više u duhu strukturalizma.

Levi-Stros je gajio duboko poštovanje prema američkoj disciplini, boasovskoj tradiciji i samom Boasu, kojeg je i upoznao tokom boravka u SAD i čijoj smrti je, nažalost, prisustvovao na Kolumbija univerzitetu. O presudnom uticaju američke antropologije, posebno Boasovog i Lovijevog rada u njegovom opredeljenju za etnologiju pisao je u *Tužnim tropima, Strukturalnoj antropologiji* i intervjuu Didije Eribonu, *Izbliza i izdaleka*. A o sebi kaže: "u osnovi, ja sam običan kantovac; a u isto vreme, možda, strukturalist od rođenja."¹⁸

Gerc se odredio kao "pozni modernista pod pritiskom" i "društveni konstrukcionista". Odbijao je da se svrsta među strukturaliste i poststrukturaliste zato što

¹⁶ Ortner, "Theory in Anthropology since the Sixties", 136.

¹⁷ J. Boon, "Further Operations of 'Culture' in Anthropology: A Synthesis of and for Debate", *Social Science Quarterly*, Vol. 53, Issue 2 (Sep 1972): 221-252; J. Boon, *From Symbolism to Structuralism: Lévi-Strauss and Literary Tradition*, Oxford 1972.

¹⁸ Klod Levi-Stros, Didije Eribon, *Izbliza i izdaleka*, Sarajevo, Svjetlost, 1989, 120.

su mu oduvek bili odbojni "strukturalistički hiperracionalizam i esencijalizam".¹⁹ On nije bio "postmoderni antropolog" uprkos relativizmu koji ima značajnu ulogu u njegovom radu. Aleksandar Bošković primećuje da je koncept "postmoderna etnografija" koji prethodi Gercu, tek nakon objavljivanja njegovih dela i pod njihovim uticajem u društvenim naukama i, osobito, u antropologiji dobio pažnju i priznanje koje zaslužuje.²⁰ Opravdano je smatrati Gerca "'prvim pokretačem' ovih relativno novijih trendova"; njegov interpretativni, simbolički, tekstualni pristup utro je put postmodernoj antropologiji.

Kad je reč o odnosu prema antropološkom i strukturalizmu uopšte, Gerc je ukazao na njegov trajni i opšti intelektualni značaj, kao i doprinos promeni svesti antropologije o njoj samoj. Strukturalizam je postigao ono što verovatno nijedan od prethodnih pravaca nije uspeo, probio se u opštu kulturu i javni život i izmenio "duh doba" kao "novi jezik u kojem se o svemu može raspravljati na koristan način, od ženske odeće, kao što je slučaj u Bartovom *Le Systeme de la Mode*, do neurologije..."²¹ Iako skeptičan prema strukturalističkom pro-

¹⁹ Garry A. Olson, "Clifford Geertz on Ethnography and Social Construction", *A Journal of Composition Theory /JAC*, 11.2 (1991): 245-268. http://www.jacweb.org/Archived_volumes/Text_articles/V11_I2_OlsonGeertz.htm

²⁰ Bošković, "Clifford Geertz: Writing and Interpretation", *Sociologija*, Vol. XLIV, No. 1 (2002): 41-55; 43.

²¹ Geertz, *Works and Lives: The Anthropologist as Author*, Stanford, California, Stanford University Press, 1988, 26. -

jektu kao istraživačkom programu i čak neprijateljski raspoložen prema njemu kao intelektualističkoj filozofiji, Gerc je spremno izjavio da ovu konstrukciju područja diskursa smatra "izvanrednim ostvarenjem", a samog Levi-Strosa "jednim od istinskih 'autora' u antropologiji – ako je sve u originalnosti, možda i najautentičnijim".²²

Gercov pristup Levi-Strosovoj tekstualnoj strategiji u *Tužnim tropima*

Sam Gerc dao je doprinos "revizionističkom" tumačenju Levi-Strosovog opusa i posebno statusa *Tužnih tropa* u okviru njega – kao ključnog dela i reprezentativa.

Druga glava Gercove knjige pod naslovom "Svet u tekstu: kako čitati 'Tužne trope'" u celosti je posvećena Levi-Strosu kao bartovskom "autoru-piscu".

²² Geertz, *Op. cit.*, 27. Vidi i Brian McCormack, "Three Clowns of Ethnography: Geertz, Lévi-Strauss, and Derrida", *Dialectical Anthropology* 24 (1999): 125-139; 127, 129. Mek Kormak na primeru Gercovog pisanja o Levi-Strosu nastoji, po mom mišljenju, prilično neuverljivo da pokaže kako Gerc, i pored veštine u izvođenju, podbacuje u svojoj ulozi "etnografskog klovna". On tvrdi da je Gerc zapravo uplašen, iako to maskira "kontrolisanim skepticizmom", od Levi-Strosovog izuma, strukturalne antropologije. "Ironija" je navodno u tome što samo "pravi" antropološki majstor može da prepozna istog takvog, čime Gerc priznaje samog sebe kao "istinskog" i originalnog autora.

tivnog teksta ("središte oko kojeg se vrte celina", "pratekst" i "kosmičko jaje" strukturalizma). Glavne novine u odnosu na dosadašnje interpretacije²³ su primena "lit-krit" pristupa Levi-Strosovoj strategiji izgradnje teksta, sa akcentom na osobenoj reprezentaciji "boravka tamo", i uvođenje nove, intratekstualne perspektive u posmatranju njegovog opusa. Gercova polazna pretpostavka je da Levi-Strossov rad nije organizovan linearno, kao progres shvatanja, niti kvantumski, kao niz diskontinuiranih formulacija i preformulacija jednog čvrstog gledišta, već "centrifugalno". Smatrao je da je moguće i profitabilno videti sve ostale Levi-Strosove radove, čak i one koji prethode *Tužnim tropima*, kao njegova delimična "raspakivanja" i razrade posebnih niti, prisutnih u embrionalnom obliku a često i potpunije, u ovom "multipleks" delu.

Prethodno (1967) izneo je mišljenje da, iako *Tužni tropi* nisu velika niti osobito dobra antropološka knjiga, to je svakako jedna od "najlepših knjiga koju je ikada napisao jedan antropolog".²⁴ Njegov cilj u *Delima i životima* bio je da ispita ovu osobenu "strategiju iz-

²³ Vidi E. Nelson Hayes, Tanya Hayes, eds., *Claude Lévi-Strauss: The Anthropologist as Hero*, The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England 1972.

²⁴ Gerc, Cerebralni divljak: O delu Kloda Levi-Strosa, u *Tumačenje kultura*, 2, 127-146, 129, prvobitno objavljen pod naslovom "The cerebral savage: the structural anthropology of Claude Lévi-Strauss", *Encounter*, Vol. 28, No. 4 (April 1967): 25-32.

gradnje teksta" (izraz lingviste Altona Bekera) u antropologiji, koju odlikuje jedinstvo sadržaja i forme, onoga što se govori i načina na koji se govori, suštine i retorike. Gerc je smatrao da u celokupnoj antropologiji ne postoji delo koje je više autoreferencijalno – "delo koje češće upućuje na samo sebe kao na *artefakt* i koje čini ono o čemu govori".²⁵

Knjiga *Tužni tropi* je specifična po tome što sadrži nekoliko "manjih" knjiga u sebi, nekoliko potpuno različitih vrsta istovremeno prisutnih tekstova koji se na istom nivou nadmeću, a ponekad i prepliću. Svi zajedno oni čine "celovit obrazac, poput moarea". Gerc otkriva pet glavnih tipova teksta koji se sintaksički, metonimijski povezuju u jedinstvenu celinu: putopis, etnografiju, filozofski tekst, reformistički traktat i književni simbolistički tekst. U okviru prvog žanra, on povezuje Levi-Strosovo pisanje sa francuskom putopisnom literaturom iz doba Treće Republike 1870 –1940 (npr. Židova *Putovanja u Kongo*, romantični putopisi Pjera Lotija i Andrea Malroa iz njegove "arheološke faze" na Dalekom Istoku).

Za razliku od putopisa, etnografski tekst ima tezu: "skup običaja jednog naroda uvek poseduje svoj osobeni stil; oni sačinjavaju sisteme." Gerc pretpostavlja da su "Uvertira" i "Kod" u *Mitologikama* verovatno snažnije formulacije, "Strukturalno proučavanje mita" sistematičnija, a četvrto poglavlje *Totemizma danas*

²⁵ Geertz, *Works and Lives*, 28, kurziv moj.

najjasnija; ali smatra da "Levi-Stros nigde nije uspeo da strukturalizam s velikim početnim S formuliše na tako otmen i sažet način, kao što mu je to pošlo za rukom u *Tužnim tropima*".²⁶

Kao filozofski tekst u "školskom smislu", on se obraća središnjoj temi u zapadnom mišljenju: prirodnim osnovama ljudskog društva. Levi-Strosova etnografska praksa i refleksija su, takoreći, u službi filozofske potrage za Rusoovim društvenim ugovorom i Frojdovom teorijom o prvobitnom ocebistvu duboko u unutrašnjosti Amazonije, među Nambikvarama. To je svojevrsni *homage* neolitskom modelu *société naissante*, kao "srednjem rešenju između nepreduzimljivosti primitivnog stanja i neprestane aktivnosti na koju nas tera naše *amour propre*".²⁷ Pouka upoznavanja drugih društava je u tome što možemo da se oslobodimo sopstvenog i da eventualno izgradimo, na osnovu rusooovskog večnog i univerzalnog modela kao ideala izvan vremena i prostora, racionalan društveni poredak, "takav, kaže Levi-Stros, u kojem čovek može da živi".

Kao reformistički traktat, *Tužni tropi* su manje izliv "moralističkog gneva" nego estetske odbojnosti prema telesnom i biološkom: Levi-Strosov radikalizam je "čulan", a ne "politički." Gerc smatra da je među svim radikalnim optužbama protiv Zapada malo onih koje imaju gorčinu i snagu Levi-Strosovih *Tužnih tropa*. U odnosu

²⁶ *Ibid*, 37.

²⁷ *Ibid*, 39.

na njega Franc Fanon zvuči skoro "blago". Ovu "estet-sku odvratnost podignutu ili prenesenu na moralni ni-vo" Gerc dovodi u vezu s posebnom strujom u evrop-skom reformističkom mišljenju iz 19. i ranog 20. veka, koju reprezentuju Flober, Niče, Metju Arnold, Džon Raskin i drugi kritičari modernog doba.

Naposletku, *Tužni tropi* su promišljeno pisani kao neka vrsta simbolističkog literarnog teksta, na šta je već ukazao Džems Bun u studiji *Od simbolizma do strukturalizma* (1972), primena shvatanja nekog sim-boliste na primitivne kulture: "Malarne u Južnoj Ame-rici". U toj dimenziji, *Tužni tropi* su "dokument simboli-stičkog mentaliteta", koji je podjednako svojstven autoru i "njegovim" Indijancima u šumama i savanama Amazonije.

Po Gercovom sudu, ono što nastaje u konačnom re-zultatu jeste *mit*, teza koju je on već razradio u eseju "Cerebralni divljak", još jedan metonimijski pridodat tekst – "mit o antropologu kao tragaču za mitovima." *Tužni tropi* dominiraju u celokupnom Levi-Strosovom opusu kao "tekst-mit" ili, drugačije rečeno, kao

sintaksa sintakse, krajnja forma dovoljno apstraktna da bi mogla da reprezentuje ili, bolje, da organizuje celinu. (...) Sve se završava, u meri u kojoj se može reći da se uopšte završava, u formalističkoj metafizici bića, koja nikada nije izgovorena, ali se da naslutiti, nikad napisana, ali se uvek pokazuje.²⁸

²⁸ *Ibid*, 45, 46.

Ključni momenat, sa stanovišta Gercovog interesovanja za Levi-Strosa kao antropološkog autora i njegovu tekstualnu strategiju u *Tužnim tropima*, jeste osobena reprezentacija "boravka tamo" i podjednako osobena reprezentacija odnosa između referirajućeg teksta i referentnog sveta koji iz njega proističe. Levi-Stros, naime, tvrdi da je vrsta neposrednog, ličnog "bivanja (prisustva) tamo", koju zagovaraju novija američka i britanska antropologija, u suštini nemoguća. Gerc mu donekle daje za pravo. Na samom početku *Tužnih tropa* Levi-Stros ističe da je ideja o kontinuitetu između iskustva i stvarnosti lažna:

"ne postoji kontinuitet u prelazu s jednog na drugo... Da bismo dosegli stvarnost, moramo prvo da odbacimo iskustvo, čak i ako ih kasnije moramo reintegrirati u objektivnoj sintezi, u kojoj sentimentalnost (tj. *sentimentalité* – 'svesnost', 'senzibilnost', 'subjektivnost', 'osećanje') ne igra nikakvu ulogu... [Naš] zadatak... je da razumemo biće u relaciji sa samim sobom, a ne sa nama."²⁹

U ovom odeljku Levi-Stros zapravo formuliše svoje argumente protiv fenomenologije i egzistencijalizma u filozofiji, konkretnije, protiv pretpostavke o kontinuitetu doživljenog i stvarnog, subjektivnosti i uzdizanja "ličnih problema" na nivo "šiparičke metafizike", nasuproć objektivnoj refleksiji. Gerc nonšalantno i nepolemički prelazi preko ove kritike koja bi se delimično

²⁹ *Ibid.*, 46; up. *Tužni tropi*, 41.

mogla odnositi i na njegov fenomenološki pristup u antropologiji, verovatno zato što ga ovde ne zanimaju analize Levi-Strosove epistemološke doktrine, već tumačenje njegovih diskurzivnih strategija.

On smatra da je ovo duboko uverenje da se "divljači" mogu upoznati, ne približavanjem i učestvovanjem u njihovom obliku života, već tako što će se njihovi kulturni izrazi prevesti u apstraktne obrasce odnosa, predstavljeno u *Tužnim tropima* kao da proističe iz "klimaksa iskustva" samog autora: razočaravajućeg završetka njegove potrage za krajnjom tačkom divljaštva (i ujedno "prvog kontakta"). Ispostavlja se da su njegovi subjekti, "netaknuti Tupi-Kavahib" nedostupni i neprozirni (jezički i etnografski).

Sličnosti u teorizaciji i interpretaciji kulture: slučaj konvergencije ili indikacija dublje filijacije?

Gerc, koji je definisao kulturu kao simbolički sistem, nikada eksplicitno nije postavio pitanje zašto kulturni simboli u toj meri determinišu ljudsko ponašanje. Američki istoričar Vilijem Sjuel Mlađi smatra da se odgovor može naći u dva eseja napisana u 1960-im – "Religija kao kulturni sistem" i "Razvoj kulture i evolucija duha", a ja bih dodala i treći – "Uticaj pojma kulture na pojam čoveka" (1966), koji je po mom mišljenju jedan od najboljih Gercovih ogleada iz rane interpretativne teorijske faze u kojoj je Gerc bio zainteresovan za "konvencionalnu društvenu nauku",

da upotrebim izraz njegovog kritičara Pola Šenkmana.³⁰

Danas to može zvučati gotovo neverovatno, ali u tim esejima Gerc zasniva načela jedne, takoreći, ontološke, systemske i opšte teorije kulture kao ekstrinzičnog sistema simbola, i to na objektivnoj, materijalističkoj i evolucionističkoj osnovi.³¹ Gercova osnovna namera bila je da povuče razliku između modela koji upravljaju biološkim ponašanjem i modela u kulturnom delovanju. Simbolička funkcija je univerzalna i ljudska bića ne bi mogla da opstanu bez ovog drugog koda koji operiše uporedo sa genetskim kodom; biti human znači biti kulturni.

Izgleda kao da se Gerc ovde najviše približio jednoj, takoreći, prostrukturalnoj simboličkoj teoriji kulture. On je, međutim, smatrao da nema svrhe tragati, kao što su to činili strukturalisti ili formalisti, za univerzalnim principima koji se nalaze u osnovi kognicije, jer je ključna činjenica da su sve kulture različite, kao što su to i pojedinci. "Biti human" (*ovde i tamo*) ne znači biti čovek

³⁰ Vidi Paul Shankman, "The Thic and the Thin: On the Interpretive Theoretical Program of Clifford Geertz" [and Comments and Reply], *Current Anthropology*, Vol. 25, No. 3 (June, 1984): 261-280.

³¹ William H. Sewell Jr., Geertz, Cultural Systems, and History: From Synchrony to Transformation, u Ortner, ed., *The Fate of "Culture": Geertz and Beyond*, 35-55. Uporedi A. Michelsen, "'Ne stvaram sisteme': intervju sa Klifordom Gercem", *Kultura*, 118/119: 183-203, 191.

uopšte niti tipičan čovek; "to znači biti posebna vrsta čoveka, a ljudi se, naravno, razlikuju."³² U Gercovom poimanju, biti čovek, postojati u svetu može se samo kao neko posebno kulturno biće, biće *određene* kulture.

U eseju "Uticaj pojma kulture na pojam čoveka" on razmatra ideju o univerzalnoj (uniformnoj i konstantnoj) ljudskoj prirodi nezavisnoj od kulture, mesta i vremena.³³ Potom iznosi opšte uverenje kulturnog relativizma u modernoj antropologiji, ali u vidu negativne definicije – "Ljudi koji nisu oblikovani prema običajima pojedinih krajeva zapravo ne postoje, nisu nikada postojali i, što je još važnije, ne bi mogli po samoj prirodi stvari ni postojati."³⁴ Pozitivno rečeno, "ono što čovek jeste može biti neodvojivo povezano s tim gde je, ko je i u šta veruje". Za Gerca je "problem relativizma" bio pseudoproblem, strah od njega neosnovan, a ideja da kulturna pojava koja nije univerzalna ne može ništa da kaže o ljudskoj prirodi – nelogična i u naučnom smislu naivna; relevantnost fenomena ne ogleda

³² Gerc, *Uticaj pojma kulture na pojam čoveka*, u *Tumačenje kultura*, 1, 74.

³³ Zanimljivo je da ovaj tekst započinje referencom na Levi-Strosovu misao o naučnom objašnjenju iz *Divlje misli*: objašnjenje se sastoji ne u svođenju složenog na prosto, već u tome da se ono što je složeno i manje razumljivo zameni složenošću koja je razumljivija. Maksimalna koju je Gerc smatrao prikladnom za antropologiju glasi: "Tragaj za složenošću i uredi je." *Ibid*, 48.

³⁴ *Ibid*, 50.

se (ili bar ne samo niti uvek) u njihovoj empirijskoj opštosti, već u mogućnosti da ukažu na "trajne prirodne procese u njihovoj osnovi".³⁵

On zaključuje da je izuzetno teško povući liniju između kategorija prirode i kulture, između onog što je univerzalno i konstantno (priroda) i onog što je konvencionalno, lokalno i varijabilno (kultura). Za razliku od Levi-Strosa koji smatra da ova distinkcija još uvek ima, ako ne stvarnu onda instrumentalnu, metodološku vrednost,³⁶ Gerc u to ne veruje. Štaviše, svaki pokušaj povlačenja takve granice bi, po njegovom mišljenju, vodio "lažnom ili bar pogrešnom predstavljanju onoga što čovek jeste".

Gerc tvrdi da je granica između onoga što je urođeno kontrolisano i što je kulturno kontrolisano u ljudskom ponašanju nejasna, a Levi-Stros da je "često teško povući razliku", odnosno da se empirijskom analizom ne može odrediti tačka prelaza, zato što fizičko-biološki i psihosocijalni stimulansi često izazivaju slične reakcije.³⁷ Skoro svako složeno ljudsko ponašanje je "interaktivni" rezultat i jednog i drugog (Gerc); "u većini slučajeva, uzroci i nisu stvarno odvojeni, jer odgovor subjekta predstavlja integraciju bioloških i društvenih izvora njegovog ponašanja, kao što je to slučaj u pona-

³⁵ Gerc, Uticaj pojma kulture na pojam čoveka, 61, 62.

³⁶ C. Lévi-Strauss, *The Elementary Structures of Kinship*, 3.

³⁷ Lévi-Strauss, Introduction: Nature and Culture, *The Elementary Structures of Kinship*, 3, 8.

šanju majke prema detetu" (Levi-Stros). Kultura je uslov, sredstvo i suština ljudske egzistencije: "Mi smo, sve u svemu, nepotpune ili nedovršene životinje koje se upotpunjuju, odnosno dovršavaju kroz kulturu" (Gerc);³⁸ "Kultura nije naprosto jukstaponirana niti superponirana životu, već ona u jednom smislu služi kao supstitucija života, a u drugom, koristi ga i transformiše da bi stvorila sintezu novog reda" (Levi-Stros).³⁹

Ova pametna životinja sa razvijenim neokorteksom nije mogla nastati bez kulture niti može postojati bez nje; stoga se ni njena priroda ne može zamisliti izvan, odnosno promišljati nezavisno od kulture. Levi-Stros podseća da je Blumenbah još 1811. u studiji o "Divljem Petru" izneo značajno zapažanje da ako čovek i jeste pripitomljena životinja, onda je i jedina koja je sama sebe pripitomila. Domaća životinja će se u izolaciji vratiti prirodnom ponašanju svoje vrste koje je imala pre pripitomljavanja, ali to ne možemo očekivati od čoveka, jer "vrsta ne poseduje prirodno ponašanje na koje bi izolovana individua mogla da regresira".⁴⁰ Gerc, pak, iznosi spekulaciju da bi ljudi bez kulture bili "neupotrebljiva čudovišta i mentalni bogalji", a ne "pametni divljaci iz Goldingovog *Gospodara muva*", niti plemeniti divljaci "prosvetiteljskog primitivizma".

Ako je sposobnost za govor i učenje jezika urođena, sposobnost da govorimo određene jezike definitivno je

³⁸ Gerc, Uticaj pojam kulture na pojam čoveka, 69.

³⁹ Lévi-Strauss, *Op. cit.* 4.

⁴⁰ *Ibid.*, 5.

kulturna (Gerc); štaviše, artikulisani govor je istovremeno proizvod i uslov kulture, tj. kultura sama (Levi-Stros). Gerc, međutim, eksplicitnije i radikalnije nego Levi-Stros određuje čoveka kao "kulturni artefakt" i to artefakt određene, konkretne i specifične kulture, kao što je to i katedrala u Šartru. Ako je Levi-Strosovo traganje za strukturalnom osnovom društvene i kulturne raznovrsnosti bilo motivisano filozofskom potragom za univerzalnom suštinom Kulture i Čoveka, Gercovo traganje za značenjima ovih kulturno i istorijski određenih artefakata je striktno neesencijalističko, fenomenološko-konstruktivističko. Ne postoji nikakva suština iza ili ispod pojava, jer je ona, takoreći, već u njima. Ne postoji lice i naličje stvari, niti se iza uloga i maski koje igramo, odnosno nosimo u našim društvenim igrama kriju nekakve stvarnije ličnosti ili objektivniji vidovi stvarnosti; značenja su već u njima, a mi treba da ih pročitamo.

Ljudska priroda je ono što nam je svima zajedničko, to znači ono za šta smo intrinzično sposobni da postanemo i ono što zaista postajemo. Ako nas je kultura oblikovala kao jedinstvenu vrstu, ona nas isto tako oblikuje i kao posebne individue. "Biti čovek znači biti Javanac", kažu njegovi informanti na Javi. Gerc ni u jednom trenutku ne dolazi u iskušenje da ovaj stav označi kao vid uskogrudog primitivnog etnocentrizma koji poriče ljudskost drugima.⁴¹ Za njega je to egzistencijal-

⁴¹ U eseju "Upotrebe različitosti", *Kultura* 118/119 (2007): 87-107, Gerc će prigovoriti francuskom antropologu zbog to-

na činjenica koju treba inkorporirati u antropološko razumevanje kulturne konstrukcije ljudske prirode, ličnosti i sopstva.

* * *

Može biti zanimljivo, prosto kao zapažanje, a možda i kao simptom nečeg relevantnijeg da tako različiti pristupi kao što su Levi-Strosov i Gercov, mogu imati slične, pa i zajedničke polazne pretpostavke u teorizaciji kulture. Da li je sličnost između njih u ovom aspektu kontigentna ili rezultat dublje intelektualne filijacije, odnosno genealogije? Da li postoji recidiv "večne" opozicije priroda/kultura i u Gercovom mišljenju? Usudiću se da dodam još jedno pitanje: da li je Gerc latentni strukturalist, budući da postoje izvesne primese naivnog, stihijskog, neosvešćenog strukturalnog pristupa (mada ne levi-strosovskog tipa) u njegovoj interpretativnoj analizi? Daću i primer, egzemplarni esej "Duboka igra: bele-

lerisanja, reklo bi se, istog takvog parohijalizma/etnocentrizma u "neobičnoj" i "zabrinjavajućoj argumentaciji" na početku zbirke eseja pod "spornim" naslovom *Udaljeni pogled*. Podstaknut jednim napisom Levi-Strosa (predavanje na poziv Uneska 1971, povodom međunarodne godine borbe protiv rasizma i rasne diskriminacije), Gerc je razmišljao o "budućnosti etnocentrizma", njegovim moralnim i kognitivnim implikacijama. Vidi i C. Lévi-Strauss, *The View from Afar*, New York, Basic Books, 1985.

ške o balinežanskoj borbi petlova" (1972),⁴² koji je pretrpeo i preživeo tolike kritike i tumačenja, pa će sasvim sigurno bezbolno podneti i ovo moje benigno zapažanje.

Najsazetije rečeno, borba petlova objedinjuje u sebi kategorije *prirode* ("nesputan bes", "id", "animalizam") i kategorije *kulture* ("usavršena forma", "artikulisana forma", "sociološki entitet"; "muški superego"). Kao artikulisana igrana forma na javnoj pozornici (po Gofmanovoj terminologiji, "fokusirano okupljanje"), ona objedinjuje društvenu igru (učesnici, strategije, ciljevi, ishodi), društvenu dramu i društveni tekst.

U klasična, pretkolonijalna vremena (pre 1908), borba petlova je bila "izrazito društveno pitanje", regulisano zakonom, fiskalnim propisima i običajnim pravom, a učestvovanje u njoj "građanska dužnost" odraslih muškaraca. To znači da je ona jedna od retkih društvenih situacija i aktivnosti iz koje su u ovom "prilično 'jednopolnom'" društvu isključene žene. Uprkos pravnoj zabrani, sankcijama i moralnoj osudi od strane postkolonijalne birokratske i kulturne elite, praksa se kao društveno poželjna na lokalnim nivoima nastavila u tajnosti. No, to je i dalje bila predstava koju tradicionalno režiraju i izvode na pozornici "muškarci za muškarce", bez ikakvog učešća balinežanskih žena. Štaviše, postoje tabui koji se odnose na žene.

⁴² Prvi put objavljen u *Deadalus*, (Winter, 1972): 1-37, Geertz, *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*, Basic Books, New York 1973, 412-453, srpski prevod Gerc, Duboka igra: Beleške o balinežanskoj borbi petlova, 221-281.

Ko je onda "rekao" Gercu, Bejtsonu i Mid da petlovi govore o ljudima i njihovoj seksualnosti, tj. muškoj seksualnosti ("falička simbolika")? Verovatno sami Balinežani, njihovi običaji i postupci, verbalni izrazi i koncepti, a ne Sigmund Frojd. Identifikacija sa petlovima je psihološki ambivalentan proces: kao falički simbol, petao simbolizuje muški superego, idealno ja ili "ezopovski iskazan narcistički muški ego", ali i njegovu suprotnost – destruktivni id koji pripada ne-ljudskom animalnom i demonskom svetu.⁴³ Veza između petlova i krvožednih animalističkih demona donjeg sveta je eksplicitna; prinošenje krvne žrtve predstavlja ritualno-religijsku funkciju borbe petlova.⁴⁴

⁴³ Gerc navodi niz pokazatelja odvratnosti i surovosti Balinežana prema životinjama (npr. u ophođenju prema psima, u tako oštroj suprotnosti prema strastvenom interesovanju i brižnosti kad je reč o petlovima); "životinjskim" oblicima ponašanja u ljudskom kulturnom svetu, kao što su sodomija i incest ili ispoljavanju "animalne" ljudske prirode (frustracija puženja kod beba; turpijanje zuba kao glavni obred u pubertetu); fiziološkim procesima i motoričkoj nespretnosti. Kuperovo čitanje Gercove analize stavlja akcenat na psihoanalitički aspekt, tumačenje skrivene nesvesne motivacije događaja, iracionalnih vrednosti (potisnuti strahovi i želje) ispod zvaničnih vrednosti balinežanske kulture. Adam Kuper, *Culture: The Anthropologists' Account*, Cambridge, Massachusetts/London, England, 1999, 108-109.

⁴⁴ Uoči opšteg balinežanskog praznika, "Dana tišine", kada demoni izlaze iz pakla, borbe petlova su bile legalne i priređivane u skoro svim selima na ostrvu.

Gerc potom primenjuje "tekstualni" pristup u interpretaciji simboličkog značenja ovog vida društvene akcije. Ono što na taj način postiže u jednoj ravni interpretacije, verovatno neintencionalno, jeste mitomorfizacija i mitopoetizacija borbe petlova. Predočavajući dramatiizam borbe ("krvava drama mržnje, surovosti, nasilja i smrti"), Gerc zapravo tumači dubinsku (usuđujem se da kažem, "mitsku") strukturu ovog balinežanskog žanra čiji su glavni elementi parovi "večnih" (bezvremenih i u tom smislu transcendentnih) opozicija – "čovjek i zver, dobro i zlo, ego i id, kreativna moć probuđene muškosti i destruktivna moć oslobođene animalnosti".⁴⁵ Na toj istoj osnovi on može da pripiše vlasniku pobjedničkog petla koji, po pravu, konzumira meso rastrgnutog petla "pomešana" ambivalentna osećanja, kao što su "socijalna nelagodnost, moralna satisfakcija, estetska odvratnost i kanibalsko zadovoljstvo".⁴⁶

Ovaj zaključak, po mom mišljenju, nije posledica "tankog" opisa niti odsustva domorodačke tačke gledišta i dijalogizma, već pre atemporalne perspektive i posledičnog hermetizma (ili možda latentnog struktu-

⁴⁵ Gerc, *Op. cit.* 233.

⁴⁶ Njegov kritičar Vinsent Krapancano to očigledno smatra neuverljivim, spekulativnim i suviše uopštenim zaključkom, koji vodi esencijalizaciji i hipostaziranju "večnog Balinežanina". V. Crapanzano, *Hermes' Dilemma: The Masking of Subversion in Ethnographic Description*, u J. Clifford, G. E. Marcus, eds., *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*, University of California Press, 1986, 51-76.

ralizma?) Gercove analize: nastojanja da se dekodira poruka borbe petlova, shvaćene kao balinežanski metanarativ – "paradigmatična priča" o etosu kulture, kolektivitetu i dimenziji subjektivnosti pojedinca ("neka vrsta sentimentalnog obrazovanja" i "metasocijalno objašnjenje" društvene stratifikacije).⁴⁷

Iz kognitivne analitičke perspektive Marka Tarnera⁴⁸ ukazuje se mogućnost da moja provizorna hipoteza o implicitnom, "latentnom strukturalizmu" koji predstavlja nesvesnu ili neintencionalnu motivaciju Gercove analize nije puka impresija bez ikakve potpore.⁴⁹ Prema Tarneru, Gercov esej je očigledno posvećen retrospektivnoj interpretaciji jednog partikularnog sociološkog entiteta, ali on postiže i nešto više od toga: ispod površine on nastoji da otkrije bazične kognitivne operacije koje borbu petlova kao izum čine mogućom.

⁴⁷ Vilijem Sjuel označava ovaj aspekt Gercove analize kao "sinegdohalnu" reprezentaciju balinežanske kulture iz sinhronijske perspektive, za razliku od Vilijema Rozberija koji je u celini tretira kao neku vrstu metafizičkog konstrukta, zato što apstrahuje borbu petlova od istorijskog i društvenog procesa proizvodnje i reprodukcije odnosa moći i dominacije. Sewell Jr., *Op. cit.*, 52, u napomeni; W. Roseberry, "Balinese Cockfights and the Seduction of Anthropology", *Social Research*, Vol. 49, No. 4 (1982): 1013-1028.

⁴⁸ M. Turner, "Deep Play", u: *Cognitive Dimensions of Social Science: The Way We Think About Politics, Economics, Law, and Society*, Oxford University Press, 1998, 3-59.

⁴⁹ Ona je nastala potpuno nezavisno i pre bilo kojeg znanja o Tarnerovom radu.

Tarner tvrdi da su ove kognitivne operacije fundamentalne i univerzalne; one su osnov racionalnog mišljenja, imaginacije, kreativnosti i inovacije. Jedna od njih i, po Tarnerovom mišljenju, najvažnija jeste konceptualna integracija ("blending"). Ona je aktivna u svim oblastima mišljenja i delovanja, uključujući odlučivanje, procenu, zaključivanje i otkriće.

U "Dubokoj igri" Gerc pruža "briljantnu demonstraciju" složenosti konceptualnog povezivanja iako to uopšte nije bila njegova namera. Njegova deklarativna namera je bila da iz istorijske retrospektive interpretira "fabulozan, složen, partikularan" sociološki entitet, da ga približi i učini inteligibilnim za one koji nisu Balinežani. Drugim rečima, Gercova namera je bila da objasni njegovo lokalno značenje.

Tarner, međutim, sugeriše da se borba petlova može posmatrati i kao rezultat mentalne sposobnosti koja je trajna, univerzalna i uniformna, prisutna u svim kulturama, jezicima i istorijskim vremenima, iako su njeni stvarni proizvodi spektakularno različiti, raznovrsni i složeni. Balinežanska borba petlova je lokalni fenomen i istorijski događaj, ali je mentalna operacija u njenoj osnovi invarijantna, nezavisna od kulture, istorije, jezika. Ona je deo "nas", pri čemu "mi" nismo ni Balinežani iz 1958. niti naučnici iz 2009. već kognitivno moderna ljudska bića. Tarner tvrdi da je konceptualno povezivanje "bazično, a ne egzotično".

Pojam balinežanske borbe petlova je konceptualni metonimijski spoj. On potiče iz konceptualnog povezivanja dve veoma različite vrste stvari, tj. bića – ljudi i

petlova. Gerc čini razne pokušaje da označi vrstu mentalne operacije koja objašnjava tu vezu: "slika, fikcija, model, metafora...". On iznova podseća da je ona istovremeno čin prirode i čin kulture. Njegov izraz "unakrsna dvostrukost" koji opisuje suštinsko svojstvo balinežanske borbe petlova je, prema Tarneru, "savršen", najbolji mogući izraz za konceptualnu integraciju: "dvostrukost" opisuje dva polja uticaja, a "unakrsna" način na koji njihova nezavisna svojstva stupaju u interakciju da bi proizvela novi značenjski spoj. Međutim, fokalni spoj za Gerca, onaj koji je predmet njegove "after the fact" partikularne interpretacije,⁵⁰ kao kanonskog primera kako treba "raditi" interpretativnu društvenu nauku, jeste spoj *borbenog petla* i *društvenog čoveka*. On je taj koji kreira balinežansku borbu petlova kao sociološki entitet. Njegovo emergentno značenje oblikuje i predstavlja Balinežane.

Na taj način, ispostavlja se da Gercova interpretativna analiza kulture "kao teksta" zaista "radi", ali na jednom neočekivanom nivou/planu koji je veoma udaljen od autorove zamisli i namere, kao i od deklarativnog relativizma njegove kulturne teorije: u kognitivnoj dimenziji kulturne reprezentacije balinežanske borbe petlova i po osnovi bazičnih, univerzalnih i konstantnih mentalnih operacija, koje su, naravno, inherentno ljudske.

⁵⁰ Vidi Kalidasinu priču o indijskom mudracu i slonu kao metaforu Gercove "etnografske antropologije", u Geertz, *After the Fact: Two Countries, Four Decades, One Anthropologist*, 167.

Gordana Gorunović

**GEERTZ VS. LÉVI-STRAUSS: DES HYPOTHÈSES STRUCTURALES
SOUS-JACENTES DANS LE CULTURALISME DE GEERTZ?**

Il s'agira ici de deux *auteurs*, dans le sens foucauldien du terme, qui sans conteste peuvent être rangés parmi les personnalités les plus influentes de l'anthropologie socio-culturelle, des études sociales et de la scène interdisciplinaire du 20e siècle. Claude Lévi-Strauss est devenu "le héros intellectuel" au cours de la période de la domination du structuralisme, vers le milieu du 20e siècle et au cours des années 1960, Clifford Geertz "icône et ambassadeur" de l'anthropologie dans la seconde moitié du 20e siècle. Tous les deux ont non seulement fondé des approches et des méthodes théoriques particulières, respectivement l'analyse structurale puis interprétative, ont formé des styles distinctifs dans l'écriture anthropologique, mais ont également par leur autorité et leurs oeuvres inspiré des paradigmes et des mouvements intellectuels plus larges; c'est pourquoi le structuralisme et l'interprétativisme culturel représentent bien plus que de simples épisodes de l'histoire de la pensée socio-scientifique ou de l'histoire des "cultures à la mode".

Mon objectif ici, en dépit de toutes les différences bien perceptibles dans leurs discours épistémologiques, leurs approches théoriques et leurs méthodes, de même que dans leur écriture ethnographique et anthropologique elle-même, est de faire certains parallèles et de mettre en lumière certaines ressemblances dans leur théorisation et leur interprétation de la culture.

Mots-clés: Claude Lévi-Strauss, Clifford Geertz, culturalisme, structuralisme, l'écriture anthropologique, la théorie de la culture, la diversité culturelle

Gordana Gorunović

GEERTZ VS. LEVI-STRAUSS: LATENT STRUCTURAL DISPOSITIONS IN GEERTZ 'THEORY OF CULTURE'?

These are two *authors*, in Foucauldian terms that certainly belong to the most influential individuals in socio-cultural anthropology, as well as in the social sciences and interdisciplinary research more broadly. Claude Levi-Strauss became some kind of an 'intellectual hero' during the domination of structuralism in the mid-twentieth century and during the 1960s, while Clifford Geertz was an 'icon and ambassador' of anthropology in the second half of the twentieth century. They are both one of the founders of the discourse theory. They not only established a distinct theoretical approaches and methods – structural (Levi-Strauss) and interpretative anthropology (Clifford Geertz), but through their intellectual authority they also inspired paradigms and intellectual movements making structuralism and 'interpretation of culture' more than some passing episodes in the history of social thought (in terms of 'trendy ideas').

My aim is to make some parallels between these two authors, who despite all the differences that are evident in their epistemological discourses, theoretical approaches and methods (as well as in their ethnographic and anthropological writings it-

self) still have some similarities in their theorisation and interpretation of culture, which I would like to stress in this paper.

Key words: Claude Levi-Strauss, Clifford Geertz, structuralism, culturalism, theory of culture, cultural diversity, anthropological writing

Sadržaj

Reč urednice	5
Ivan Kovačević	8
Modernizam i strukturalizam	
<i>Srpska etnologija/antropologija u poslednjoj četvrtini dvadesetog veka</i>	
Modernisme et structuralisme	
<i>Ethnologie/anthropologie serbe dans le dernier quart du vingtième siècle</i>	
Modernism and structuralism	
<i>Serbian ethnology/anthropology in the last twenty five years of the twentieth century</i>	
Miloš Milenković	32
Eh, da je Derida propustio taj let...	
<i>O procenjivanju "dometa" tzv. "američke antropologije" iz Beogradske strukturalno-semiološke škole antropologije folklor</i>	
Eh, si Derrida avait manqué ce vol ...	
<i>Sur l'évaluation des "performances" de la prétendue "anthropologie américaine" vu de la perspective de l'Ecole de Belgrade structural-sémiologique de l'anthropologie du folklore</i>	
If only Derrida missed that flight...	
<i>About the assessment of the "academic achievements" of the so-called "American Anthropology" by Belgrade Structural-semiotic School of Folklore</i>	

Gordana Gorunović	58
<i>Gerc vs. Levi-Stros: latentne strukturalne pretpostavke u Gercovom kulturalizmu?</i>	
<i>Geertz vs. Lévi-Strauss: des hypothèses structurales sous-jacentes dans le culturalisme de Geertz?</i>	
<i>Geertz vs. Levi-Strauss: Latent structural dispositions in Geertz 'theory of culture'?</i>	
Ivan Vuković	96
Transcendentalni idealizam i strukturalizam	
<i>L'idéalisme transcendantal et le structuralisme</i>	
<i>Transcendental idealism and structuralism</i>	
Ljiljana Gavrilović	108
Levi-Stros : UNESCO = antropologija : politika	
<i>Lévi-Strauss : UNESCO = anthropologie : politique</i>	
<i>Levi-Strauss : UNESCO = anthropology : politics</i>	
Vlado Kotnik	136
Lévi-Strauss and the Opera	
<i>Lévi-Strauss et l' Opéra</i>	
<i>Levi-Stros i opera</i>	

Senka Kovač	172
Klod Levi-Stros: maska i mit	
Claude Lévi-Strauss: le masque et le mythe	
Claude Levi-Strauss: Mask and Myth	
Aleksandar Palavestra	196
Strukturalizam u arheologiji	
Structuralisme en archeologie	
Structuralism in Archaeology	
Ines Prica	216
"Pobuna označitelja": suvremena radijacija pojma <i>bricolage</i>	
"Rebellion du signifiant": le rayonnement contemporain du concept de <i>bricolage</i>	
"Rebellion of the signifier": Contemporary effects of the concept <i>bricolage</i>	
Dragana Antonijević	246
Povodom Levi-Strosovog koncepta "motiva zaborava".	
<i>Struktura poremećene komunikacije i stilovi mišljenja u tranzicijskoj Srbiji</i>	
A propos du concept de motif de l'oubli de Lévi-Strauss	
<i>La structure de la communication perturbée et styles de pensée dans la Serbie en transition</i>	
In regard to Levi-Strauss's "motive of oblivion"	
<i>Structure of disturbed communication and styles of thoughts in transitory Serbia</i>	

Danijel Sinani	296
Strukturalizam u proučavanju narodne religije u Srbiji	
Structuralisme dans l'étude de la religion populaire en Serbie	
Structuralist inspired research of folk religion in Serbia	
Bojan Žikić	326
Za šta su dobri žanrovi?	
<i>Deljenje, razgraničavanje i razvrstavanje u strukturalnoj i kognitivnoj antropologiji na primeru muzičke kulture</i>	
A quoi servent les genres?	
<i>Partage, délimitation et classification dans l'anthropologie structurale et cognitive, sur l'exemple de la culture musicale</i>	
What are genres good for?	
<i>Divisions, demarcations and classifications in structural and cognitive anthropology, on the example of music culture</i>	

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39:929 Леви-Строс К.(082)
39:165.75"20"(082)

STRUKTURALNA antropologija danas : tematski zbornik u čast Kloda Levi-Strosa / uredila Dragana Antonijević. - Beograd : Srpski genealoški centar : Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, 2009 (Beograd : Srpski genealoški centar). - 366 str. : tabele, graf. prikazi ; 17 cm. - (Etnološka biblioteka / [Srpski genealoški centar] ; #knj. #40)

"Tematski zbornik 'Strukturalna antropologija danas' nastao je kao rezultat dodatnog teorijskog i metodološkog promišljanja analitičkog produbljivanja onih ideja, stavova i koncepata koji su se mogli čuti u usmeno izloženim referatima na međunarodnom naučnom skupu 'Strukturalna antropologija danas : u čast Kloda Levi-Strosa', održanom u novembru 2008. godine, povodom stogodišnjice rođenja ovog velikog naučnika i mislioca XX veka." --> str. 5. - Radovi na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 500. - Str. 5-6: Reč urednice / Dragana Antonijević. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz većinu radova. - Rezimei na franc., engl. i srp. jeziku.

ISBN 978-86-83679-57-7 (SGC)

1. Антонијевић, Драгана [уредник] [аутор додатног текста] а) Леви-Строс, Клод (1908-) - Зборници б) Антропологија - Структурализам - 21в - Зборници
COBISS.SR-ID 170266380